

Bedankt voor het downloaden van dit artikel. De artikelen uit de (online)tijdschriften van Uitgeverij Boom zijn auteursrechtelijk beschermd. U kunt er natuurlijk uit citeren (voorzien van een bronvermelding) maar voor reproductie in welke vorm dan ook moet toestemming aan de uitgever worden gevraagd.

Boom

Behoudens de in of krachtens de Auteurswet van 1912 gestelde uitzonderingen mag niets uit deze uitgave worden verveelvoudigd, opgeslagen in een geautomatiseerd gegevensbestand, of openbaar gemaakt, in enige vorm of op enige wijze, hetzij elektronisch, mechanisch door fotokopieën, opnamen of enig andere manier, zonder voorafgaande schriftelijke toestemming van de uitgever.

Voor zover het maken van kopieën uit deze uitgave is toegestaan op grond van artikelen 16h t/m 16m Auteurswet 1912 jo. Besluit van 27 november 2002, Stb 575, dient men de daarvoor wettelijk verschuldigde vergoeding te voldoen aan de Stichting Reprorecht te Hoofddorp (postbus 3060, 2130 KB, www.reprorecht.nl) of contact op te nemen met de uitgever voor het treffen van een rechtstreekse regeling in de zin van art. 16l, vijfde lid, Auteurswet 1912.

Voor het overnemen van gedeelte(n) uit deze uitgave in bloemlezingen, readers en andere compilatiewerken (artikel 16, Auteurswet 1912) kan men zich wenden tot de Stichting PRO (Stichting Publicatie- en Reproductierechten, postbus 3060, 2130 KB Hoofddorp, www.cedar.nl/pro).

No part of this book may be reproduced in any way whatsoever without the written permission of the publisher.

info@boomamsterdam.nl
www.boomuitgeversamsterdam.nl

Don't forget to grow old: Memory strategies in aging

Nikita Frankenmolen, proefschrift
Radboud Universiteit Nijmegen, juni 2018,
128 pp.

Het proefschrift van Nikita Frankenmolen gaat over het gebruik van geheugenstrategieën en over het effect van geheugenstrategietraining bij ouderen met subjectieve geheugenklachten. Voor de ontwikkeling van ons vak, de neuropsychologie, is het zeer toe te juichen dat er proefschriften verschijnen die behandeling als onderwerp hebben.

Nikita toonde aan dat het gebruik van geheugenstrategieën, zoals visualiseren of zinnen genereren (met daarin de losse woorden die onthouden moeten worden), sterk samenhangt met cognitieve reserve (IQ en opleidingsniveau) en leeftijd. Ouderen met een hoger IQ profiteerden sterk van de strategietraining. Centraal in dit mooie proefschrift staat een RCT (randomized controlled trial). Nikita vergelijkt een geheugenstrategietraining met een 'brain-training' (het Duitse computertrainingsprogramma COGPACK) bij een groep van zestig ouderen met subjectieve geheugenklachten. Beide interventies waren behoorlijk uitgebreid en bestonden uit zeven sessies van anderhalf uur. In de geheugenstrategietraining werden zowel interne (zoals associëren, structureren, herhalen) als externe (agendagebruik, vaste plaats) geheugenstrategieën aangeleerd. Het mooie van deze studie was dat beide interventies leidden tot een verbetering van het functioneren van het geheugen in het dagelijks leven en tot een afname van subjectieve geheugenklachten zoals werd vastge-

steld na een follow-up van een halfjaar. De cijfers voor de geheugenstrategietraining waren wel wat gunstiger, maar de computertraining deed het boven verwachting goed. En zo lijken we er ineens twee potentiële geheugeninterventies bij te hebben. Het is ook interessant om te weten wat er gaat gebeuren als beide interventies gecombineerd aangeboden worden aan ouderen met geheugenklachten.

Neuroimaging and clinical biomarkers in the familial and sporadic FTD spectrum — from the presymptomatic to the symptomatic disease stage

Lize Corinne Jiskoot, proefschrift Erasmus Universiteit Rotterdam, november 2018,
270 pp.

'Promoveren kan en doe je niet alleen' is niet een van de stellingen, maar de terechte openingszin in het dankwoord van Lize Corinne Jiskoot. Dit proefschrift is namelijk tot stand gekomen dankzij de internationale samenwerking van veel collega's en is met recht een teamprestatie. Het omvangrijke proefschrift zou ook twee dissertaties ineen kunnen bevatten, een over neuro-imaging biomarkers en een over neuropsychologische biomarkers voor frontotemporale dementie (FTD). Het bleek een uitermate pittig proefschrift om te lezen. Met behulp van de biomarkers voor FTD kunnen de ziekte en het beloop ervan misschien al in een presymptomatische fase worden vastgesteld, is de hoop van de onderzoekster. Het proefschrift bevat mooie studies met prachtige neuro-imagingplaatjes (van MRI en DTI). Het blijkt dat er al subtiele veranderingen kun-

nen optreden in de witte stof bij gendragers maar liefst dertig jaar voordat de eerste symptomen zich aandienen. Ook de afname van grijzestofvolume geldt als mogelijke biomarker. Persoonlijk vond ik het kortste hoofdstuk het mooiste, namelijk waarbij naast de kwantitatieve aspecten ook gekeken werd naar de kwalitatieve aspecten van 'verbal fluency'. Dit was een stukje ouderwetse Lezak-achtige neuropsychologie, waarbij niet alleen het aantal gegenereerde woorden onderzocht werd, maar waarbij ook gekeken werd naar het gebruik van semantische subcategorieën en of, en hoe vaak, men schakelde tussen die subcategorieën. Het bleek dat patiënten met de primair progressieve afasie-variant van FTD niet alleen minder woorden genereerden dan de patiënten met de gedragsvariant, maar ook minder woorden per categorie produceerden en minder subcategorieën wisten te maken. Dit weerspiegelt het letsel in de linkertemporale kwab zoals dat bij primair progressieve afasie (PPA) gezien wordt, aldus de promovenda. Het toont ook mooi de diagnostische bruikbaarheid aan van de verbal fluency-tests, die bovendien patiëntvriendelijk en financieel aantrekkelijk zijn in vergelijking met de beeldvormende technieken. Geheugenstoornissen bleken volgens Lize ook een essentieel onderdeel van FTD, zij het niet zo uitgesproken als bij alzheimerdementie, maar toch veel ernstiger dan bij gezonde controles. Ze beveelt dan ook aan om geheugentaken een vast onderdeel te laten zijn in het neuropsychologisch onderzoek bij mensen met of verdacht voor FTD.

ToM, een kwestie van bewust-zijn: Een behandelmethode voor de ontwikkeling van reflexief vermogen bij autisme

Constance Vissers & Marijke Honée-van Zijll de Jong, Den Haag: Acco Nederland, 2018, 113 pp.

'Theory of Mind'-problemen staan samen met problemen met de executieve functies en de centrale coherentie aan de bron van de autismespectrumstoornis. 'Theory of Mind' is het vermogen om representaties en voorstellingen te maken van eigen en andermans gedachten en gevoelens. Er is veel literatuur over deze neuropsychologische concepten, de diagnostiek ervan en hun rol in de ontwikkeling van de kenmerken van autisme. Er is daarentegen maar erg weinig literatuur over de behandeling van deze cruciale onderdelen van autisme. Het boek van Constance (klinisch neuropsycholoog) en Marijke (klinisch psycholoog/psychotherapeut) is hierop een mooie uitzondering. Ze bieden ons een heel doordacht en compleet uitgewerkt Nederlands behandelprogramma voor ToM-problemen, inclusief een werkboek voor de patiënt. Ze noemen het terecht een behandelroute omdat de verschillende sessies (veertien in totaal met oefeningen en huiswerkopdrachten) theoretisch op elkaar zijn afgestemd. Als behandelaar van volwassenen met autisme kun je er gelijk mee aan de slag. De auteurs houden in de behandeling van ToM ook voortdurend rekening met de andere mogelijke neuropsychologische problemen, namelijk die op het gebied van de centrale coherentie en de executieve functies. Persoonlijk vond ik het erg prettig dat de auteurs ook vanuit een ontwikkelingspsychologisch perspectief hebben gekeken naar de ontwikkeling van de ToM-problemen bij autisme. Dit mondde uit in een prachtig en overzichtelijk schema op pp. 38-39, waarbij inzicht-